

Karel Jaromír Erben – Kytice

ŽÁNŘ:

Jedná se o soubor 13 balad – velmi pesimistických lyricko-epických básní s pochmurným dějem a tragickým koncem.

Některé nám mohou připomínat také pohádku (Zlatý kolovrat, Vrba) či se svým obsahem blíží legendě (Záhořovo lože).

MOTIVY:

- vina a trest – trest je nevyhnutelný a krutý
- mezilidské vztahy – hlavně mateřská láska
- motiv osudovosti
- marný boj proti nadpřirozeným silám a přírodě

VERŠ:

- (základní jednotka poezie, většinou jeden řádek, 2 verše tvoří jeden rým)

RÝM:

- (zvuková shoda jedné nebo více slabik na konci veršů)
- Sdružený – rýmují se dva po sobě jdoucí verše

A) Svatební košile, Zlatý kolovrat, Vodník, Vrba, Lilie

- Střídavý – sudý verš se sudým, lichý s lichým

B) Kytice, Poklad, Polednice, Štědrý den, Věštkyň

- Obkročný – první verš se čtvrtým a druhý se třetím
- Přerývaný – rýmují se pouze sudé verše, liché bez rýmu

C) Holoubek

VÝZNAM A AKTUÁLNOST:

- s Kyticí přináší Erben do literatury dva nové principy:

1. komponovanost – rozmyšlené rozvržení básní zrcadlově protilehlé básně – první a poslední (Kytice, Věštkyň), druhá a předposlední (Poklad, Dceřina kletba), třetí a třetí od konce (Svatební košile a Vrba), čtvrtá a čtvrtá od konce (Polednice, Vodník), pátá a pátá odzadu (Zlatý kolovrat, Záhořovo lože), prostřední balady (Štědrý den, Holoubek)

2. etičnost – (etika – nauka o morálce, jak by se měl člověk správně chovat)

- porušení morálky ukrutý trest
- zakladatel moderní české balady
- balady bez sociálního podtextu (až Bezruč, Wolker, Neruda)
- inspirace v mýtech, strašidelnost, zázračnost
- čerpá z lidové slovesnosti
- rozpor s Máchou à polemika s ním v díle Záhořovo lože (symbol poutníka, sugestivní obraz noční krajiny, Erben nesouhlasí s odporem jedince proti vyšší vůli, ale pokora a pokání jsou cestou k spáse) à Erben se na rozdíl od Máchy od svého hrdiny distancuje

- v 70. letech parodicky přepracována divadlem Semafor (Jiří Suchý) à U lavice dítě stálo, z plna hrdla zpívalo!
- zfilmováno animovaně i hraně (režisér Brabec)

JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY:

- dějová zkratka
- zkratka v popisech přírody
- úsporný jazyk (neslovesné věty, chybí spojky, místo sloves citoslovce)
- stručné dialogy
- dokonalá zvukomalba (onomatopoeie) – ve Vodníkovi (vyvalily se vlny zdola, na topole - podle skal, zelený mužík zatleskal)

AUTOROVA TVORBA:

- čerpání z lidové slovesnosti, mýtů
- hrdina se vymyká romantismu
- nijak rozsáhlé popisy přírody
- neobjevují se typické protiklady
- vše se odehraje ve velmi krátkou dobu à baladická zkratka
- čas se zastavil, je neměnný a absolutní
- prostředí je romantické (jezera, hřbitovy, lesy)
- výskyt nadpřirozených bytostí
- zvláštní chápání viny à Erben ji spojuje s těmi, kteří se jí chtě nechtě dopustili à hrdinové se proti trestu nebouří (jako u Máchy)

Další tvorba:

a) pohádky:

- (pohádkové bytosti pro něj byly alegoriemi dějů v přírodě) – Tři zlaté vlasy děda Vševěda, Dlouhý, široký a bystrozraký (vítr, voda, země)

OKOLNOSTI VZNIKU DÍLA:

- Kytice vydána roku 1853 a obsahovala 12 balad, Lilie dodána až později roku 1861
- psána přes 20 let
- první báseň Kytice vyšla již dříve v časopisech a byla velmi kladně přijata (později ovlivnila i jiné autory)
- Kytice celkově přijata velmi kladně, lidé v ní viděli ztvárněnou lidovou moudrost a tradice

SOUČASNÁ LITERATURA:

- Erben se řadí k romantikům českých zemí
- 30. léta 19. století
- myšlenky slovanské vzájemnosti
- vytlačení učeneckého rázu literatury
- díla slouží k účelům výchovným a zábavným

Další autoři:

- Karel Hynek Mácha (Máj – lyrickoepická báseň)

- Josef Kajetán Tyl (časopis Květy české, Strakonický dudák aneb Hody divých žen, Fidlovačka aneb Žádná hněv a žádná rvačka)

Znaky romantismu

- autobiografičnost (hrdina totožný s autorem)
- hrdina je vně velmi ošklivý, ale vnitřně krásný („v ošklivosti je krása“)
- hrdinovi nikdo nerozumí, cítí se osamělým (individualista), touží po lásce, ale miluje nešťastně
- většinou končí život tragicky, jeho původ je opředen záhadou
- výjimečný člověk ve výjimečné situaci
- není schopen se přizpůsobit společnosti, často znuděný životem, vnitřně rozerván

Romantické prostředí:

- výjimečné
- tajemné
- až hrůzné
- hrady
- katedrály
- sklepení
- temné lesy a jezera

OBSAH KYTICE:

1) Kytice

atmosféra:

velmi smutná a pochmurná na začátku smrt milované matky
místy i radostná – děti poznaly svou matku v květině
na závěr velmi vlastenecká

téma:

smrt matky, která po sobě zanechala mnoho dětí, sirotků, ty nyní truchlí, obrovské vlastenectví
(matka = vlast)

motiv:

mezilidské vztahy → mateřská láska

motiv smrti

motiv vlasti

hlavní myšlenka:

matka = symbol národa a vlasti

báseň ukazuje jak krásu jazyka (mateří – douška), tak i krásu naší vlasti
květy mateřídoušky jsou vlastně i prosté pověsti naší země

hlavní postavy:

zemřelá matka

siroty

básnické prostředky:

epiteton – konstans (drobnolistý kvítek, vlasti milé)

inverze (vlasti naší milé)

apostrofa (vy prosté naše pověsti!)

personifikace (duše její se vrátila)

anafora (poznaly dítky..poznaly ji..)

celá báseň je jakási alegorie
rým:
střídavý

2) Poklad

atmosféra:

slavnostní (Velký pátek)
plná tajemství
později velmi tragická
kouzelná

téma:

matka na velký pátek spěchá na mši, když narazí na vchod do jeskyně plné zlata, stříbra a jiného bohatství, je tím tam okouzlena, že chce víc a víc, zapomene na své dítě, a stále ho přemlouvá, aby ještě chvíli počkalo, nakonec se vchod zavře i s dítětem. Až za rok se vchod znovu otevře a matka se shledá se svým dítětem, bohatství už jí dál nezajímá

motiv:

materšská láska (zde narušena touhou po bohatství)

vina a trest: (matka musela celý rok čekat na své dítě, myslela, že už je mrtvé, skoro se zbláznila)

motiv: čekání, pochopení

hlavní myšlenka:

často se necháme odradit od důležitých věcí kvůli slávě a bohatství, až příliš pozdě přijdeme na to, že jsme to dobré propásli a připravili se o to vlastní hloupostí

hlavní postavy:

matka

její dítě

básnické prostředky (rým):

střídavý

později se mění

3) Svatební košile

atmosféra:

milostná
hrůzyplná
tajemná

téma:

rouhající se dívka, která neujde trestu (typické pro Erbena)

příliš pozdě si uvědomuje, že to není ten chlapec, kterého kdysi měla ráda

milý si ji odvede na hřbitov, a tam si ji chce vzít

zachrání se jen díky molitbám

motiv:

hlavní motiv viny a trestu – dívka se rouhala („milého z ciziny mi vrať, aneb život můj náhle zkrat“)

smrt

utrpení

hlavní myšlenka:

neměli bychom se tak rouhat a nehodně prosit

velký důraz kladen na víru (kdyby se dívka nemodlila, zemřela by)

hlavní postavy:

mladá dívka – prosí Panenku Marii, aby jí vrátila jejího milého z ciziny

dívčin milý – mrtvý, vrací se pro svou dívku na svět, aby se stala jeho ženou

básnické prostředky:

anafora (a lampa ještě svítila, a lampa ještě hořela; Hoj má panenku tu jsem již! Hoj má panenku co děláš?..)

eufemismus (žel bohu! kde můj tatíček? Již na něm roste trávniček!)

apostrofa (Maria, panno přemocná!)

epanastrofa (..skoč a pojd', skoč a pojd' a mě doprovod'..)

synekdocha (ve dne mé oči tlačí sen, oko boží nade mnou)

epiteton

hyperboly (byli skokem 20 mil)

ornans i konstans

přirovnání

rým:

sdužený

4) Polednice

atmosféra:

napjatá

planá nervozity

hrůzyplná

téma:

matka v návalu rozčilení přivolá na své ukřičené dítě Polednici, jakousi tajemnou bytost, ta opravdu přijde a požaduje na matce dítě, matka je k smrti vyděšená, dítě k sobě tiskne takovou silou, že jej udusí

motiv:

mateřská láska

vina a trestamatka je potrestaná tím, že udusí vlastní dítě

motiv poledne

hlavní myšlenka:

kvůli naprostým maličkostem se člověk rozzlobí na svého bližního, a až příliš pozdě si uvědomuje, že to nebylo třeba, že dítě mělo matku jen rádo a chtělo, aby se mu více věnovala, matka si to však uvědomila až příliš pozdě, sama se vlastně potrestá

hlavní postavy:

matka

dítě

Polednice

otec (spolu s ním a polednem přichází jakési uvolnění)

básnické prostředky:

anafora (Pojd' si proň...pojd', vem si ho zlostníka..)

onomatopoeie (ke stolu se plíží tiše, Polednice jako stín)

epizeuxis (běda, běda dítěti!)

rým:

střídavý

5) Zlatý kolovrat

atmosféra:

pohádková

ponurá (strašidelný les)

téma:

mladý pán (šlechtic) se zamiluje do dívky, kterou náhodně potká při lovu.

její matce nařídí, aby ji dovedla na zámek

babice a její druhá dcera však Dorničce štěstí závidí a tak ji v lese zabijí, usekají končetiny a vypíchnou oči.

Vše je prozrazeno poté, co ji najde dědeček, za zlatý kolovrat, kužel a přeslici vymění Dořiny údy a ji oživí.

Její zlá sestra je prozrazena když začne na zlatém kolovratu příst.

motiv:

mateřská láska (k druhé dceři, kterou měla radši a jí přála bohatého ženicha)

trest (za vraždu nebohé dívky)

láska

závist

osudovost (ty dvě byly stejně potrestány)

hlavní myšlenka:

autor poukazuje na lidskou závist, její následné potrestání (Boží mlýny melou), každý je po zásluze potrestán („Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá!“)

hlavní postavy:

matka – babice

její dvě dcery

mladý šlechtic

básnické prostředky:

metafory

personifikace

epiteton

epizeuxis

rým:

sdužený

na závěr jeden verš jako nějaký dodatek

6) Štědrý den

atmosféra:

mladistvá

rozverná

bezstarostná

osudová

později velmi tragická a pesimistická

téma:

dvě mladé dívky Hana a Marie se na Štědrý den vydaly prosekat ledy na jezeře, aby zjistily, jaká je čeká budoucnost

Hana se viděla se švarným Václavem

Marie spatřila jen rakev a kostel

do roka se vše vyplnilo, Hana se vdala, Marie zemřela

motiv:

motiv lidových zvyklostí

láska

osudovost

smrt

hlavní myšlenka:

slovy autora: „je lépe v mylné naději snít, nežli budoucnost odhaliti a strašlivou poznat jistotu“ –

tedy jakési ponaučení na závěr balady

hlavní postavy:

Marie

Hana

básnické prostředky:

epiteton

přirovnání

metafory (sníh na šedé hlavě, panenská lilie)

perifráze (svatební šije košile)

apostrofa (hoj ty štědrý večere)

personifikace (vítr laškuje)

rým:

střídavý

7) Holoubek

atmosféra:

zpočátku velmi smutná a tragická

milostná

plná hrůzy

téma:

mladé ženě zemře muž, ona však velmi brzy přestane truchlit a vezme si jiného muže.

Holoubek, který sedává na dubu nad nebožtíkovým hrobem, vrká tak žalostně, že ženě vinu připomene a ta spáchá sebevraždu – utopí se v řece

motiv:

vinu a trestu (za to, že na nebožtíka manžela tak brzy zapomněla)

osudovosti (osud si ji stejně našel)

motiv výčitek svědomí

motiv pobláznění

hlavní myšlenka:

holoubek symbolizuje svědomí a to právě ženu dohnalo až k sebevraždě

hlavní postavy:

mladá vdova

její nový manžel

básnické prostředky:

přirovnání

metafory

personifikace (žel její zahynul, běží časy, běží)

epiteton

epizeuxis (beží časy, běží)

rým:

střídavý

8) Záhořovo lože

atmosféra:

atmosféra je prosycena vírou v Boha

velmi smutná

kající

na závěr radostná

téma:

Mladý poutník potká na své cestě do pekla zlosyna Záhoře, který zabil mnoho lidí. Záhoř jej nechá projít jen díky tomu, že mu poutník slíbí, že mu přijde říct, co v pekle viděl a slyšel. Po roce se poutník vrací a vypravuje, že ďábel, který sepsal smlouvu s jeho otcem a tím poskvrnil duše i všech svých potomků, odmítal vydat tuto smlouvu a tak jej musel Satan (vládce pekel) mučit. Nejprve v pekelné koupeli, pak s pekelnou děvou a nakonec ho rozkázal dát na Záhořovo lože. Záhoře to vyděsí, prosí za odpuštění a ptá se poutníka, jak odčinit své hříchy. Ten vezme jeho kyj z jabloně, zarazí jej do skály a přikáže mu, aby u něj klečel a prosil za odpuštění, má na něj počkat. Poutník se až jako starý muž vrací po 90 letech, aby oba se Záhořem konečně dosáhli klidu a jako dvě bílé holubičky se vznesou na nebesa

motiv:

hlavním motivem je vina a trest

motiv odpuštění

pokory

motiv víry

hlavní myšlenka:

víra v Boha vede k vykoupení

rozpor s Máchou a symbol poutníka, sugestivní obraz noční krajiny

Erben nesouhlasí s odporem jedince proti vyšší vůli, ale pokora a pokání jsou cestou k spáse a

Erben se na rozdíl od Máchy od svého hrdiny distancuje

symboly holubice a očištění duše, osvobození, odpuštění

spojení s přírodou – Záhoř tak dlouho klečel, až obrostl mechem

hlavní postavy:

poutník, jehož duši otec zaprodal ďáblu a který se pro ni vydává

Záhoř, zločinec, který svou duši pokáním osvobodí

básnické prostředky:

nejmetaforičtější báseň celé sbírky

plno metafor

personifikace

anafory

hyperboly

epifory

metonymie

synekdocha

rým:

střídavý

sružený

obkročný

9) Vodník

atmosféra:

zpočátku:

mladistvá

radostná

plná optimismu

prostředí jezera:

velmi truchlivá

pesimistická, přímo to na nás z básně dýchá (atypické romantické prostředí)

téma:

mladé děvče neuposlechne svou matku, a je vtažena do vodního světa.

Následně se stává Vodníkovou ženou, a narodí se jí dítě.

motiv:

převažující motiv mateřské lásky (matka nechce pustit dceru k jezeru, dcera nechce poslechnout matku, aby se za vodníkem nevracela, slyší jen křik svého dítěte), viny a trestu (za to, že se k Vodníkovi nevrátila zabil její dítě, za to, že na počátku neuposlechla svou matku a Vodník ji vtáhl do hlubin)

hlavní myšlenka:

mateřská láska

lidová slovesnost

pověsti o vodnících

hlavní postavy:

matka

dcera

vodník

vodníkově dítě

básnické prostředky:

personifikace

epiteton (o i k)

inverze

přirovnání

onomatopoeie (vyvalily se vlny zdola)

ironie (tam na zemi za kostelem u černého kříže, aby má matička zlatá měla ke mně blíže

hyperbola (stokrát jsem tě prosila), anafora (vari od našeho prahu, vari pryč ty lstivý vrahu)

rým:

sružený

10) Vrba

téma:

sepětí mladé ženy s vrbou, když vrbu její manžel pokácí, žena umírá, muž dá z jejího dřeva vyrobit kolébku, aby bylo jejich dítě stále s matkou

rým:

sružený

11) Lilie

téma:

mladá dívka zemře a na jejím hrobě vyrostě překrásná lilie

jistý šlechtic ji v lese najde a nechá si ji přesadit k domu

je jí okouzlen

v noci dívka ožívá a chodí po sadě

muž se do ní zamiluje

po svatbě mu dívka dokonce porodí dítě, ale muž musí nachvíli odjet

pověří svou matku, aby se o lilii starala, ta jich však naschvál zahubí

rým:

sružený

12) Dceřina kletba

atmosféra:

ponurá

velmi tragická

smutná

téma:

mladá dívka prokleje svou matku, za to, že ji podporovala v jejím lehkomyšlném životě
dívka otěhotněla a zabila své dítě, teď se chystá oběsit

motiv:

vina a trest

mateřská láska

osudovost

13) Věstkyně

téma:

věstkyně promlouvá o českém národu

o věštbě kněžny Libuše, o Přemyslu Oráčovi

hlavní myšlenka:

vlastenectví

víra v budoucnost národa

snaha probudit vlastenectví v čtenáři